

A vírusveszélyre utaló feliratok nyelve Dél-Szlovákiában*

1. Bevezetés. A koronavírus-járvány hatása a nyelv és nyelvhasználat számos színterén megfigyelhető. E változások a legszembetűnőbben a nyelv szókészletét (VESZELSZKI 2020a; DOBRÍK 2020; ĎURICOVÁ 2020; URICSKA 2021a; LUDÁNYI 2021), a nyelvi kapcsolattartást (DOMONKOSI 2020; DOMONKOSI–LUDÁNYI 2020a, 2020b) és a sokszor nyelvi humorra épülő internetes mémeket (GLÓZER 2020; VESZELSZKI 2020b; HULYÁK–TOMESZ 2021) érintik.

A virolektust (vírusnyelvet) vizsgáló sokszínű nyelvészeti terület megnevezésére 2020-ban a *virolingvisztika* (vírusnyelvészet)¹ ernyőterminust vezettük be (ISTÓK–LŐRINCZ 2020), a diszciplína tudományos szempontú (módszertani és terminológiai) körülhatárolására pedig egy évvel később vállalkoztunk (ISTÓK–LŐRINCZ 2021). A virolingvisztika feladatát a fennálló veszélyre utaló nyelvi és képi jelek (figyelmeztető funkció), valamint kreatív alkotások – pl. viccek, internetes mémek, játékos neologizmusok; stresszoldó funkció – dokumentálásában és elemzésében, valamint a hagyományos módszertani alapelvek újragondolásában (fellazításában) látjuk. A *virolingvisztika paradoxona* (ISTÓK–LŐRINCZ 2021: 94–95), hogy a vizsgálandó anyag „in situ” feltárása érdekében le kell mondanunk bizonyos tudományos szempontokról. Ilyen lehet például az, ha a vírusnyelvi tájkép dokumentálására a fizikai kontaktusok elkerülése érdekében a lezárások idején kerítünk sort, a nyelvválasztás motivációjának a feltárásakor pedig a személyes interjúk hiányában csupán a feltevéseinkre hagyatkozunk.

Bár a virolingvisztika elsőként a szókészlet gyors változására figyelt fel (a magyar és angol *virológizmusokról*, azaz vírusnyelvi neologizmusokról l. ISTÓK–LŐRINCZ 2021: 96–100; a magyar és román példaanyag összevetéséről pedig BIRÓ–KOVÁCS–NAGY 2021), mára a vírusnyelvi tájkép (ang. *virolinguistic landscape*) is a diszciplína központi részévé vált. Vírusnyelvi tájképen egy adott terület járványhelyzettel kapcsolatos vizuális nyelv- és képhasználatát, elsősorban az óvintézkedéseket megfogalmazó feliratok, illetve bemutató ábrák csoportját értjük (vö. ISTÓK–LŐRINCZ 2020: 87–90, 2021: 101–105).

Bár a vírusnyelvi tájkép szakirodalma nem túl gazdag, mégis sokrétű. A kutatások többsége a nyelvpolitika és a többnyelvűség kérdései felől közelíti meg a témát (pl. HOPKYNYS – VAN DEN HOVEN 2021; INSYIRAH–SUDARWATI 2021; ONG 2021), de találunk példát a kockázatkommunikációs stratégiákat

* A tanulmány az Agentúra na podporu výskumu a vývoja által támogatott APVV-18-0115 számú pályázat (Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku z komparatívnej perspektívy [Nyelv a városban – A nyelvi tájkép multimodális szemioszférájának a dokumentálása Szlovákiában komparatív szempontból]) keretén belül készült.

¹ Az ernyőterminus létjogosultságát mutatja, hogy magyar szerzők publikációinak a címében is megjelenik (a mi kiemelésünkkel): Oltakozás és pandémia – avagy a *virolingvisztika* legújabb kérdései (LUDÁNYI 2021), *Virolingvisztika* és angol egynyelvű járványszótár (URICSKA 2021b).

(KALOCSÁNYIOVÁ–ESSEX–POULTER 2021), az idegen nyelv oktatásának módszertani lehetőségeit (KUSSE 2021), az iskolák virtuális nyelvi tájképét (LŐRINCZ – ISTÓK – N. VARAGYA 2021), valamint a gendernyelvészeti (ŠTEFAŇÁKOVÁ 2020) és a néprajzi összefüggéseket (MARSHALL 2021) vizsgáló tanulmányokra is. A többnyelvű közösségek – pl. Abu-Dzabi, az indonéziai Kelet-Java tartomány Pasuruan térsége, a malajziai Penang – (eltérő) vírusnyelvi tájképét vizsgáló tanulmányok (a felsorolt példák sorrendjében: HOPKYNYS – VAN DEN HOVEN 2021; INSYIRAH–SUDARWATI 2021; ONG 2021) közös jegye, hogy a többnyelvűségre (értsd: a kisebbségekkel szembeni nyelvi toleranciára) a járvány elleni küzdelem (az elérésszám növelésének) eszközeként tekintenek.

A nemzeti kisebbségek anyanyelven való tájékoztatása a veszélyhelyzetről Magyarország szomszédos országainak magyarlakta településein is fontos feladat (ISTÓK–LŐRINCZ 2020: 87, 2021: 101–103). Tanulmányunkban a vírusveszélyre utaló feliratok nyelvét vizsgáljuk a kétnyelvű Dél-Szlovákiában. A munka első felében egy szlovákiai magyarok körében végzett attitűdvizsgálat, a vírusveszélyre utaló (magyar nyelvű) tájékoztatásra való igényt felmérő online kérdőíves kutatás eredményeit mutatjuk be, a tanulmány második felében pedig a szlovákiai magyarok kulturális központjának tartott Komárom (Komárno) városának a vírusnyelvi tájképét vizsgáljuk.

A Szlovák Statisztikai Hivatal 2011-es népszámláláson alapuló adatai szerint az ország lakosságának 8,5%-a magyar nemzetiségű (W1). A szlovákiai magyarok többsége a déli régiókban él, a legnagyobb magyar tömböt a délnyugati, csallóközi országrészben találjuk (a járások nemzetiségek szerinti megoszlásáról lásd ugyanitt). A kisebbségi nyelvek használatát Szlovákiában az 1999. évi 194. sz. törvény szabályozza. E törvény 4. §-ának 6. bekezdése (W2) kimondja, hogy a veszélyre figyelmeztető feliratokat Szlovákia magyarlakta településein magyar nyelven is fel kell tüntetni: „A magyarlakta településeken a polgárok életének, egészségének biztonságát érintő, illetve a polgárok személyi és vagyónbiztonságával kapcsolatos információkat a nyilvánosság által hozzáférhető helyeken, kötelezően fel kell tüntetni magyar nyelven is” (CÚTH–HORONY–LANCZ 2012: 25). Az 512 magyarlakta település listáját az 1999. évi 221. sz. rendelkezés (W3) tartalmazza. Magyarlakta településnek a rendelkezés alapján azokat a településeket nevezzük, ahol a nemzeti kisebbséghez tartozó lakosok részaránya eléri a 20%-ot.

2. Az attitűdvizsgálat eredményei. 2021. január 23-a és 31-e között online kérdőíves felmérést végeztünk arról, hogy milyennek látják, illetve mennyire tartják fontosnak a szlovákiai magyarok a vírusveszélyre utaló tájékoztatást Szlovákiában. A kérdőív tíz zárt és hét nyílt végű (a zárt végű kérdésekre adott válasz indoklására irányuló) kérdést tartalmazott. A Google-kérdőívet, melyet szlovákiai magyar Facebook-oldalakon és -csoportokban osztottuk meg, 158-an töltötték ki. A minta nem reprezentatív, de tendenciajelölő: jól mutatja az anyanyelvhasználatra való nagyfokú igényt (l. 4. és 5. ábra). Az adatokat a Microsoft Excel segítségével és manuálisan dolgoztuk fel. Valamennyi esetben megadjuk az eredmények átlagát, móduszát (az adatsor leggyakoribb értékét) és mediánját (az adatsor középtékét).

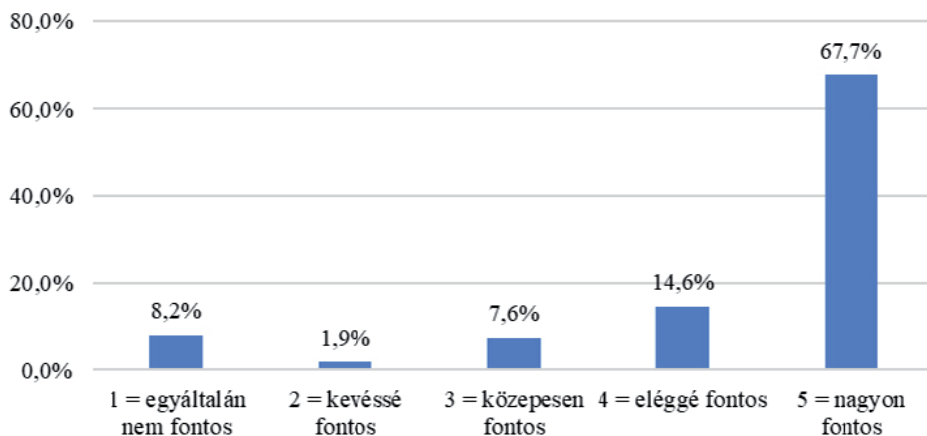
A kitöltők 70,3%-a Nyugat-Szlovákiában, 15,8%-uk Közép-Szlovákiában, 13,9%-uk pedig Kelet-Szlovákiában él. A nyugat-szlovákiaiak túlerepresentáltsága azzal magyarázható, hogy Pozsonytól Ipolyásig találjuk a legnagyobb magyar tömböt Dél-Szlovákiában (Csallóköz és Mátyusföld). Az adatközlők többsége (88%-a) magyarlakta településen él. A kitöltőknek csupán a 7,6%-a lakik olyan településen, ahol a magyarok részaránya nem éri el a 20%-ot, és mindössze a 4,4%-uk nem ismeri lakhelyének a nemzetiségi összetételét. A felmérésbe valamennyi korosztály bekapcsolódott, a tinédzserek alulrepresentáltsága a téma iránti érdektelenségükkel magyarázható (10–20 évesek: 3,2%; 21–30 évesek: 19,6%; 31–40 évesek: 15,8%; 41–50 évesek: 10,1%; 51–60 évesek: 26,6%; 60 év felettiek: 24,7%).

Az adatközlők számára fontos (átlag: 4,3), hogy az épületeken (üzleteken, iskolákon, várótermeken stb.) ki legyenek függesztve a vírusveszélyre való figyelmeztetések (pl. *Viseljen maszkot!*; *Fertőtlenítse a kezét!*; *Tartson kétméteres távolságot!*) (1. ábra). A kitöltők több mint kétharmada (67,7%-a) prioritásként (módusz: 5; medián: 5) kezeli e kérdést. Többségük a vírusveszélyre utaló feliratok és képek jelentőségét azok figyelmeztető, emlékeztető és utasító funkciójában látja: „Figyelmeztetni az embereket a megelőzés fontosságára”; „az ember mégis hajlamos elfeledkezni, ha éppen el van gondolkodva”; „így azok is felveszik a maszkot, akik pl. »nem hisznek a vírusban«, ezzel másokat védve”. A figyelmeztetéseknek kisebb jelentőséget tulajdonító adatközlők a téma bosszantó közhelyé válását emelik ki: „mindenki tisztában van vele”; „A csapból is ez folyik, kár a papírért, a festékért és az energiáért!”; „Ha mindenütt ilyen feliratokat látnék, az számomra lelkileg frusztráló lenne”.

1. ábra

A vírusveszélyre való figyelmeztetés fontossága

Jelölje ötfokozatú skálán, mennyire tartja fontosnak, hogy az épületeken ki legyenek függesztve a vírusveszélyre való figyelmeztetések!

Az adatközlők gyakran elolvassák (átlag: 3,8, medián: 4) az épületekbe való első belépésük előtt az ajtóra, ablakra stb. kifüggesztett, vírusveszélyre utaló figyelmeztetéseket (2. ábra). Egyharmaduk (34,8%-uk) sosem mulasztja el ezt megtenni (módusz: 5). Az indoklások között a legtöbben a biztonsági előírások betartásának a fontosságát, valamint a járványhelyzettel kapcsolatos intézkedések gyors változását említik: „Mert fontos a biztonság”; „Az intézkedések gyakran változnak, ezért mindig érdemes elolvasni a feltételeket, mielőtt valahova belépünk”; „Kell tudni, hogy pl. egy helyiségben hányan tartózkodhatnak”; „Nem szeretnék kellemetlen helyzetbe kerülni”. A figyelmeztetések elolvasásának elmulasztását főleg az adott helyszínre vonatkozó előírások ismeretével magyarázzák: „A járvány kezdetekor sikeresen elsajátítottam a vonatkozó szabályokat”; „Az új helyeken általában elolvasom, ahova többször járok ott csak egyszer”; „Sajtóból informálok a helyzetről”.

2. ábra

A vírusveszélyre utaló figyelmeztetések elolvasása

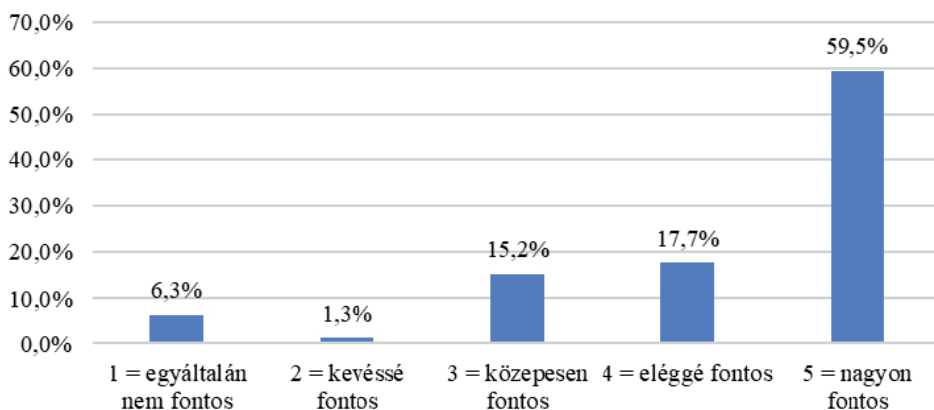
Az adatközlők szerint fontos (átlag: 4,2), hogy az épületek ajtajaira, ablakaira kifüggesztett, vírusveszélyre figyelmeztető plakátok maszkviselést, kéz-fertőtlenítést, távolságtartást stb. illusztráló képeket is tartalmazzanak (3. ábra). A kitöltők csaknem kétharmada (59,5%-a) nagyon fontosnak ítéli meg a vizuális elemek használatát (módusz: 5, medián: 5). Ennek több oka is lehet. A kép bizonyos értelemben univerzális kommunikációs eszköz: általában az is megérti, aki nem beszéli az adott nyelvet („Sok ember nem érti, ha csak szlovák nyelven van kiírva”); figyelemfelkeltő erejű („A kép erősebb inger, mint a szöveg”); befogadása gyorsabb és könnyebb, mint a verbális szövegé („Nem kell időt pazarolni az olvasásra, az olvasási nehézséggel küzdőknek is segítség lehet”), hatása

pedig ennél fogva szélesebb körű („Mert sokan nem olvassák végig, de az ábrát megnézik”; „Aki nem tud olvasni vagy nem lát jól”). E válaszok alapján körülhatárolt szempontok összhangban vannak NYÍRI KRISTÓF (2000) megállapításával: „az emberek elsősorban képekben gondolkoznak, s csak azután szavakban”. Egyes kitöltők redundáns elemeknek tekintik az óvintézkedésekkel kapcsolatos képeket: „Mindenütt azt halljuk és olvassuk”; „Nem kell ahhoz kép, hogy tudjuk, mi a kötelességünk, elég, ha ki van írva”.

3. ábra

A vírusveszélyre utaló képek fontossága

Jelölje ötfokozatú skálán, mennyire tartja fontosnak, hogy az épületek ajtajaira, ablakaira kifüggesztett vírusveszélyre figyelmeztető plakátok a maszkviselést, kézfertőtlenítést, távolságtartást stb. illusztráló képeket is tartalmazzanak!

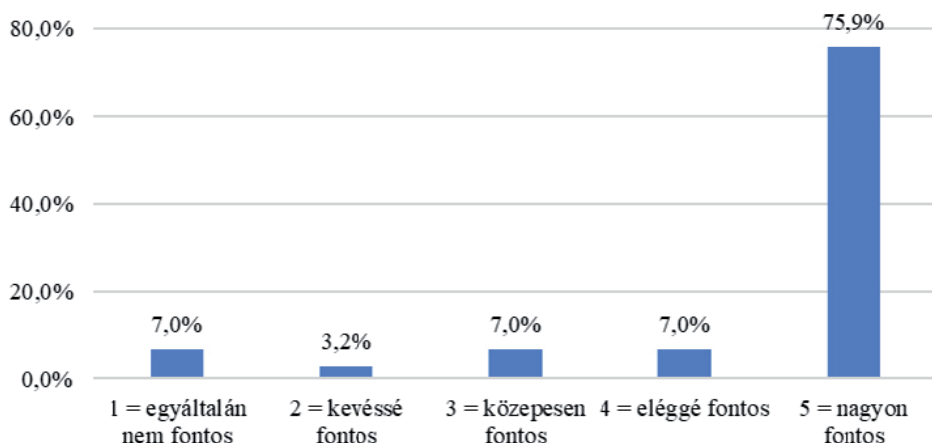
A kitöltők szerint fontos (átlag: 4,4), hogy a magyarlakta településeken a vírusveszélyre figyelmeztető feliratok az államnyelv mellett magyar nyelven is fel legyenek tüntetve (4. ábra). Az adatközlők háromnegyede (75,9%-a) nagyon fontosnak tartja a kisebbség nyelvén való tájékoztatást (módusz: 5, medián: 5). Véleményüket sokan az adott település nemzetiségi összetételével és a kisebbség nyelvi jogaival magyarázzák („Mert magyarok is élnek itt. Törvény adta jog, hogy a kisebbség nyelvén is ki legyen írva”). A válaszok között a szlovák nyelvtudás hiánya is lényeges szempontként jelenik meg („Nem mindenki érti az államnyelvet, gondolok az idősebb korosztályra és a fiatalokra”). Néhányan az óvintézkedések minél szélesebb körű kiterjesztésének az igényével magyarázzák a többnyelvűség fontosságát („Ha a lakosság figyelmeztetése a cél, akkor az üzenetet a magyar falvakban, városokban magyarul kell közzétenni”). A kitöltőknek körülbelül a 10%-a nem vagy csak alig tulajdonít jelentőséget a magyar feliratoknak. Szerintük az államnyelv vagy a téma alapfokú ismerete elegendő a szlovák nyelvű, sokszor piktogrammal ellátott felirat megértéséhez: „Mert mindenki tudja, hogy miről van szó”; „Szlovákiában élünk. Ennyit szerintem bárki

megért szlovákul is”; „Olyan szinten mindenki beszéli a nyelvet, hogy piktogrammal kombinálva megértse az adott utasítást, figyelmeztetést, ezért ennek csak szimbolikusan van jelentősége”.

4. ábra

A vírusveszélyre utaló magyar feliratok fontossága

Jelölje ötfokozatúskálán, mennyire tartja fontosnak hogy a magyarokta településeken a vírusveszélyre figyelmeztető feliratok a szlovák mellett magyar nyelven is fel legyenek tüntetve!

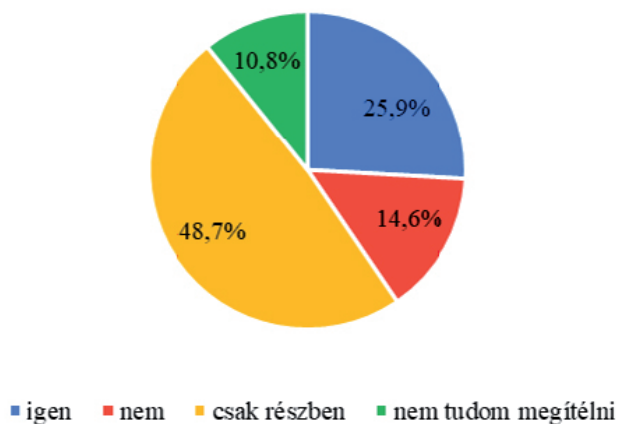

A kitöltők egynegyede (25,9%-a) gondolja úgy, hogy a vírusveszélyre utaló magyar feliratok hiányát megfelelően kompenzálják a maszkviselést, kézfertőtlenítést, távolságtartást stb. illusztráló képek, azok ugyanis egyfajta „univerzális nyelv” szerepét tölthetik be („Képről mindenki tud olvasni.”). Az adatközlők fele (48,7%-a) szerint csak részben, 14,6%-uk szerint pedig még annyira sem tudja kompenzálni egy kép a magyar felirat hiányát (5. ábra). Válaszukat a legtöbben a képek félreérthetőségével és lényegkiemelő (a részleteket elfedő) funkciójával magyarázzák: „Nem biztos, hogy mindig egyértelműek a rajzok”; „Mert a képről nem lehet leolvasni mindent”; „Vannak olyan információk, amiket nem lehet illusztrálni”. Mások nem a kép és a felirat közötti ekvivalenciára, hanem a többség kisebbséghez való viszonyulására helyezik a hangsúlyt: „A magyar felirat gesztus felénk, és egyben jogunk is van hozzá.”; „Minden szlovákiai állampolgárt megillet a tisztelet, hogy az anyanyelvükön legyenek megszólítva”; „Ha megfelelően kompenzálná, akkor nem kellene szlovákul sem, elég volna az illusztráció.”

5. ábra

A kép mint a magyar feliratot kompenzáló eszköz

Megfelelően kompenzálják-e Ön szerint a vírusveszélyre utaló magyar feliratok hiányát a maszkviselést, kézfertőtlenítést, távolságtartást stb. illusztráló képek?

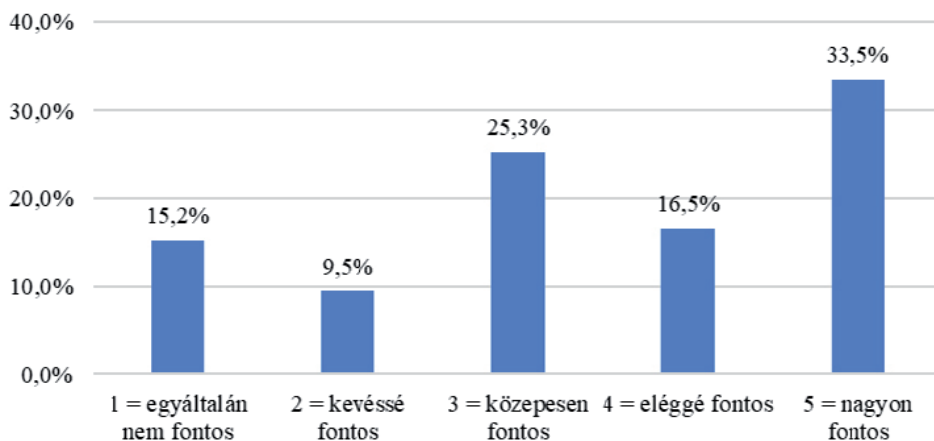

A kitöltők számára csak közepesen fontos (átlag: 3,4, medián: 3,5), hogy a vírusveszélyre való figyelmeztetések az adott intézmények, kereskedelmi egységek stb. internetes oldalain is megjelenjenek (6. ábra). Sokan (módusz: 5) azért keresnek fel egy-egy weboldalt, hogy tájékozódjanak a (módosított) nyitvatartásról, valamint naprakész információkkal rendelkezzenek még a látogatás előtt: „Így az emberek az odaérkezés előtt tisztában vannak a szabályokkal”; „Manapság sokan itt tájékozódnak az ügyfélfogadásról”. Néhányan az internetes tartalmak emlékeztető funkciójára is felhívják a figyelmet: „Az internetes felületen inkább formáság, bár nem árt az emlékeztetés”; „Minél több helyen, annál jobb”. Mások főleg (néha már idegesítő) megoldásnak tartják az internetes tájékoztatást: „Mindenki ismeri már a szabályokat”; „Elég már az ijesztgetésből és a félelemben tartásból”.

6. ábra

A vírusveszélyre való figyelmeztetés fontossága az internetes oldalakon

Jelölje ötfokozatú skálán, mennyire tartja fontosnak, hogy a vírusveszélyre való figyelmeztetések az adott intézmények, kereskedelmi egységek stb. internetes oldalain is megjelenjenek!

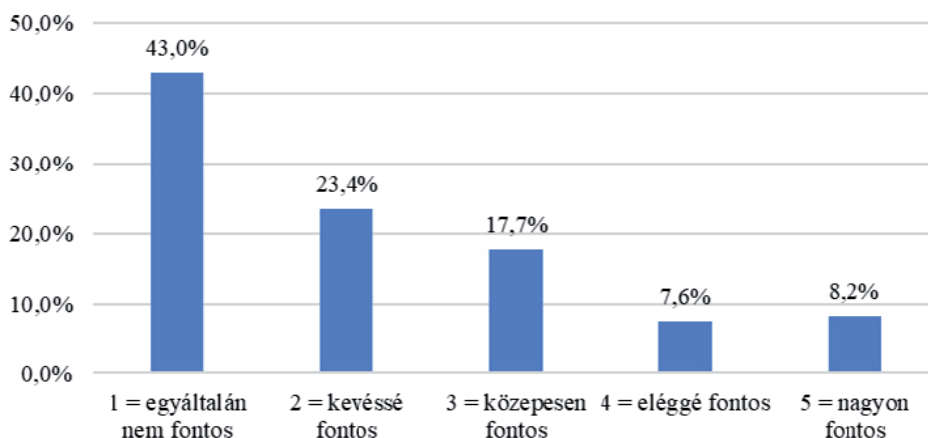

Az adatközlők számára kevésbé fontos (átlag: 2,1, medián: 2,0, módusz: 1), hogy a vírusveszélyre figyelmeztető feliratok angol nyelven is fel legyenek tüntetve a magyarok lakta településeken. A legtöbben a magyarok lakta régiók alacsony idegenforgalmával, illetve a járvány idején való utazások alacsony számával magyarázzák válaszukat: „Elég kevés erre felé az angol”; „A határzárak miatt ez a kérdés nem tartozik a fontosabb intézkedések közé”. Mások szerint a nagyobb városokban megforduló turisták, valamint a külföldi vendégmunkások számára lehet fontos az idegen nyelvű tájékoztatás: „máskor, amikor a helyzet nincs megkoronázva, persze, ez is fontos, hiszen sok a német turista Komáromban”; „Külföldi vendégmunkások miatt. A galántai kórháznál megkérdezték tőbben a tesztelésénél, hogy hol kell tesztelni. Nem tudtak kiigazodni a szlovák (magyar felirat nem is volt) feliratokon”. Néhányan a különböző nemzetiségek és kultúrák felé való nyitottság fontosságát hangsúlyozzák: „A világ kinyílt, aki nem bírja sem a szlovák sem a magyar nyelvet, neki is joga van tájékozódni, egészségét illető intézkedésekről meg különösen fontos. Az ország kultúrája is mérhető azon, mennyire nyitott a kommunikációra nemzetközi vonatkozásban”; „élnek itt olyanok, akik nem beszélik egyik nyelvet sem”. Az egyik adatközlő az angol nyelvű feliratok nyelvtanulásban betöltött szerepét is kiemeli: „ha sok helyen olvassuk angolul, rögzülnek, és tanulunk”.

7. ábra

A vírusveszélyre utaló angol feliratok fontossága

Jelölje ötfokozatú skálán, mennyire tartja fontosnak, hogy a vírusveszélyre figyelmeztető feliratok angol nyelven is legyenek tüntetve a magyarlakta településeken!

Az adatközlők 88%-a tudja biztosan, hogy magyarlakta településen él (értsd: min. 20% magyar). Az e településeken élők 90,6%-a már megfigyelte az adott település feliratainak a nyelvét. 60%-uk kétnyelvű, 40%-uk pedig egynyelvű szlovák vírusveszélyre figyelmeztető feliratokkal találkozik gyakrabban (8. ábra). Az eredményt természetesen torzíthatják az adatközlők pontatlan megfigyelései, valamint az egyazon településen élő kitöltők (feltehetően) ismétlődő válaszai is. Megbízhatóbb képet kaphatnánk akkor, ha módszeres adatgyűjtést végeznénk a lehető legtöbb magyarlakta településen, erre azonban a járvány idején nincs lehetőség: a járványügyi intézkedések (pl. az utazások számának a csökkentése) és az időkorlát is gátolja ezt (a szóban forgó feliratok a járványt követően lekerülnek az intézmények, kereskedelmi egységek stb. ajtajairól, ablakairól). Az eredményt a fentiek ellenére is jelzésértékűnek tekinthetjük, hiszen kiolvashatjuk belőle, hogy sok esetben elmarad a kétnyelvű tájékoztatás, erre pedig a lakosok is felfigyelnek.

8. ábra

A vírusveszélyre utaló feliratok nyelve a magyarlakta településeken

Milyen nyelvű vírusveszélyre figyelmeztető feliratokkal találkozunk azon a településen, ahol él?

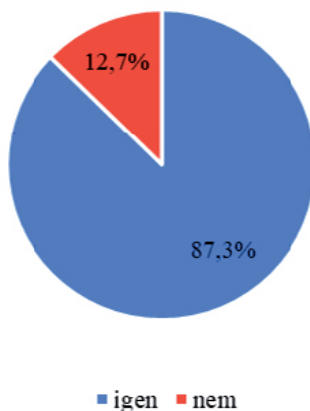

Az adatközlők többsége (87,3%-a) tud róla, hogy a kisebbségi nyelvtörvény értelmében a veszélyre figyelmeztető feliratokat magyar nyelven is kötelező feltüntetni azokon a településeken, ahol a magyarok részaránya eléri a 20%-ot (9. ábra).

9. ábra

A veszélyre figyelmeztető feliratokat szabályzó törvény ismerete

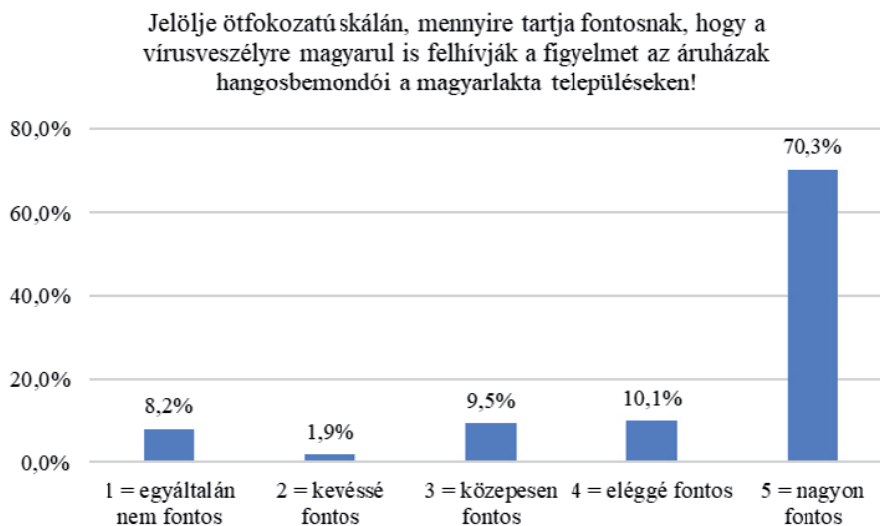
Tud-e róla, hogy a kisebbségi nyelvtörvény értelmében a veszélyre figyelmeztető feliratokat magyar nyelven is kötelező feltüntetni a magyarlakta településeken (ahol a lakosság legalább 20%-a magyar)?

A kitöltők fontosnak tartják (átlag: 4,3), hogy a vírusveszélyre magyarul is felhívják a figyelmet az áruházak hangosbemondói a magyarlakta településeken. Az adatközlők több mint kétharmada (70,3%-a) prioritásként kezeli a kisebbség nyelvén való auditív tájékoztatást (módusz: 5, medián: 5).

10. ábra

A vírusveszélyre való figyelmeztetés fontossága a hangosbemondón keresztül

3. Komárom (Komárno) vírusnyelvi tájképe. Komárom vírusnyelvi tájképét a 2020. december végén bevezetett országos lockdown 'lezárás' kezdeti szakaszában, 2021. január 17-én dokumentáltuk. Mivel a szigorú intézkedések értelmében számos intézmény, illetve kereskedelmi egység átmenetileg zárva tart, a korábban kikerült, vírusveszélyre utaló figyelmeztetések heteken, de akár hónapokon keresztül is megfigyelhetők maradtak. Az általunk készített fotódokumentáció ennél fogva 2020 végének és 2021 első hónapjainak a statikus, jórészt változatlan képét mutatja (az élelmiszerboltokra, drogériákra, gyógyszertárakra stb. ez nem feltétlenül vonatkozik). Az általunk felállított korpusz 149 vírusveszélyre utaló figyelmeztetést dokumentáló fotóból áll (az egy adott objektumhoz tartozó figyelmeztetéseket egy itemként kezeljük). Ezeket Komárom központjában (Klapka György tér, Európa udvar), illetve az ahhoz közeli frekvenciáltabb utcákon (Megye utca, Nádor utca, Csapó utca, Jókai utca, Eötvös utca) készítettük.

Komárom lakosainak a száma a 2011-es népszámlálási adatok (W4) szerint 34 349 fő, ebből a magyar nemzetiségűek száma 18 506 (53,9%), a szlovákoké pedig 11 509 (33,5%). Komárom megtalálható az 1999. évi 221. sz. kormányrendelet (W3) Szlovákia „magyarlakta települései” (vö. CÚTH–HORONY–LANCZ 2012: 3) tartalmazó listáján, vagyis olyan településnek számít, ahol a polgárok egészségének biztonságát érintő feliratokat – ideértve a vírusveszélyre utaló feliratokat is – magyar nyelven is fel kell tüntetni.

A kutatás során három kérdésre kerestük a választ: 1. Milyen nyelvűek a vírus-veszélyre utaló feliratok Komáromban? 2. Befolyásolja-e a feliratok nyelvét azok írásképe (nyomtatott vagy kézzel írt szöveg)? 3. Milyen szerepet kapnak a képi elemek a figyelmeztetésekben?

A figyelmeztetések körülbelül kétharmada (67,8%-a) egynyelvű szlovák (2. ábra), egyharmada (30,2%-a) pedig kétnyelvű (szlovák–magyar) felirat (1. táblázat). A kétnyelvű figyelmeztetések több mint fele (57,8%-a) teljesen kétnyelvű, azaz valamennyi információ mindkét nyelven fel van tüntetve (11. ábra).

11. ábra

Teljes kétnyelvű tájékoztatás (egy Klapka György téri élelmiszerbolt)

A további figyelmeztetések csupán részben kétnyelvűek (a kétnyelvű feliratok 42,2%-a tartozik ide), és általában csak a fontosabb információkat tartalmazák magyarul is. A kétnyelvű feliratok többségére érvényes, hogy a magyar plakát csak a szlovák után vagy alatt kap helyet, betűstílusában és méretében viszont megegyezik vele. A vizsgált színtereken mindössze egy-egy egynyelvű magyar és háromnyelvű (szlovák–angol–kínai) feliratot találtunk.

1. táblázat

A vírusveszélyre utaló feliratok nyelve Komárom központjában

	A feliratok nyelve		Előfordulás
1.	egynyelvű szlovák		67,8%
2.	kétnyelvű	teljes	17,4%
		részleges	12,8%
3.	háromnyelvű		0,7%
4.	egynyelvű magyar		1,3%

A figyelmeztetések 92,6%-a nyomtatott formátumú, csupán 2%-ukat készítették kézzel, 5,4%-uk pedig „kevert”, azaz nyomtatott és kézzel írt elemeket is tartalmaz. Míg a nyomtatott figyelmeztetéseknek csak a 11,6%-a magyar felirat vagy tartalmaz magyar elemeket, addig a kézzel készítetteknél ugyanez az adat 45,5% (12. ábra).

12. ábraKézzel készített magyar felirat az Európa udvaron *(Belépés csak maszkban)*

Komárom épületein számos azonos szlovák nyelvű előregyártott plakátot találunk (13. ábra), a kétnyelvű sablonok (mintanyomtatványok) nagyon ritkák. Ennek oka, hogy az internetről letölthető, előregyártott plakátok többsége egynyelvű szlovák, ennél fogva pedig nehéz kétnyelvű plakáthoz jutni. Kevesebben vannak azok, akik időt szánnak a hosszabb keresésre, vagy pedig egy kétnyelvű poszter

elkészítésére. Ebből következik, hogy egy nyomtatott formátumú plakát nagyobb eséllyel lesz csak szlovák nyelvű, mint egy kézzel készített poszter.

13. ábra

Előregyártott egynyelvű szlovák plakátok (egy Megye utcai ékszerbolt)

A figyelmeztetések 80,5%-a a szöveg mellett ábrát (általában piktogramot) is tartalmaz (13. ábra). Ezek általában a maszkviselésre, kézfertőtlenítésre és a távolságtartásra szólítják fel a látogatókat. Jelentőségük elsősorban a figyelemkeltő funkciójukkal magyarázható.

3. Összegzés. A vírusnyelvi tájkép a nyelvitájkép-kutatás és a virolingvisztika (ISTÓK–LŐRINCZ 2020) legújabb érdeklődési területe, vizsgálatát elsősorban Magyarország határon túli országaiban tartjuk indokoltnak. Kérdőíves felmérésünkéből kiderült, hogy a szlovákiai magyarok számára fontos, hogy a vírusveszélyre utaló feliratok az államnyelv mellett magyarul is fel legyenek tüntetve (a vírustájékoztatók többnyelvűsítésének igényére a nemzetközi szakirodalomban is találunk példát: INSÝRAH–SUDARWATI 2021), az adatközlők tapasztalatai és a Komáromban (Komárno) végzett terepmunkánk adatai alapján azonban gyakoriak a csupán egy nyelvű szlovák figyelmeztetések. A magyar többségű Komárom látogatottabb részein található vírusveszélyre utaló feliratoknak csak az egyharmada kétnyelvű. Ez azért is meglepő, mert a kisebbségi nyelvtörvény értelmében a polgárok egészségének biztonságát érintő feliratokat kötelező feltüntetni magyarul is, ha olyan településről van

szó, ahol a magyarok részaránya eléri a 20%-ot. A magyar feliratok hiányát főként az intézmények és üzletek járványügyi intézkedésekre adott gyors reakciójában, valamint a kétnyelvű poszterek interneten való nehezebb hozzáférhetőségében látjuk. A fotódokumentáció alapján kijelenthető, hogy a többnyelvű tájékoztatást sokan a maszkviselésre, kézfertőtlenítésre, távolságtartásra stb. felszólító ábrával (mint bizonyos értelemben vett univerzális nyelvvél) próbálják meg kompenzálni.

Következtetésképpen elmondhatjuk, hogy a nemzeti kisebbségekkel szembeni nyelvi tolerancia krízishelyzetben nemcsak nyelvpolitikai, hanem egészségpolitikai kérdés is (vö. HOPKYNS – VAN DEN HOVEN 2021; INSYIRAH–SUDARWATI 2021; ONG 2021). Ahhoz ugyanis, hogy reális célként tekinthessünk az üzletek, vendéglők, magánrendelők stb. vírustájékoztatóinak többnyelvűségére mint a járvány elleni küzdelem egyik eszközére, a hivatalos (állami) szervezeteknek magukra kell vállalniuk a pozitív mintaadó szerepet (pl. előregyártott többnyelvű poszterek elérhetővé tétele az interneten): „A hivatalos nyelvpolitika mindig a felülről lefelé mutató jelekben (top-down) [...] mutatkozik meg, s ennek a politikának az egyénekre való hatása az alulról felfelé mutató jelekben (bottom-up) ölt testet” (CENOZ–GORTER 2006: 68, fordította: SZOTÁK 2016: 116).

Kulcsszók: nyelvi tájkép, vírusnyelvi tájkép, virolingvisztika, egynyelvű feliratok, kétnyelvű feliratok, kisebbségi nyelvtörvény.

Hivatkozott irodalom

- BIRÓ ENIKŐ – KOVÁCS GABRIELLA – NAGY IMOLA KATALIN 2021. Change(s) in Vocabulary(/ies) – Hungarian and Romanian Lexical Phenomena During COVID. *Acta Universitatis Sapientiae. Philologica* 13/3: 62–78. <https://doi.org/10.2478/ausp-2021-0028>
- CENOZ, JASONE – GORTER, DURK 2006. Linguistic landscape and minority languages. In: GORTER, DURK ed., *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Multilingual Matters, Clevedon. 67–80.
- CÚTH CSABA – HORONY ÁKOS – LANCZ ATTILA 2012. *Nyelvi jogok Szlovákiában. Anyanyelv-használati útmutató*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- DOBRÍK, ZDENKO 2020. Konštruovanie významov v koronavírusovom diskurze. *Slovenská reč* 85: 307–323.
- DOMONKOSI, ÁGNES 2020. Roles of social deixis in distance education during the quarantine period. In: SIMON, SZABOLCS ed., *12th International Conference of J. Selye University. Language and Literacy Section. Conference Proceedings*. J. Selye University, Komárno. 45–56. <https://doi.org/10.36007/3761.2020.45>
- DOMONKOSI ÁGNES – LUDÁNYI ZSÓFIA 2020a. Társas távolságtartás és nyelvi közeledés. E-mailezési gyakorlatok a koronavírus idején. In: KOVÁCS LÁSZLÓ szerk., *Globális kihívás – lokális válaszok. A koronavírus (Covid19) gazdasági és társadalmi összefüggései és hatásai*. Savaria University Press, Szombathely. 241–260.
- DOMONKOSI ÁGNES – LUDÁNYI ZSÓFIA 2020b. „Vigyázzatok magatokra! Vigyázzunk egymásra!” E-mail-formulák járvány idején. *Amega* 27/3: 34–37.
- ĐURICOVÁ, ALENA 2020. Obraz pandémie nového koronavírusu v jazyku. *Slovenská reč* 85/3: 324–337.

- GLÓZER RITA 2020. Mémek: a világjárvány médiarítusai. *Apertúra* 15/1. <https://doi.org/10.31176/apertura.2020.16.1.5>
- HOPKINS, SARAH – VAN DEN HOVEN, MELANIE 2021. Linguistic diversity and inclusion in Abu Dhabi's linguistic landscape during the COVID-19 period. *Multilingua* 41: 201–232. <https://doi.org/10.1515/multi-2020-0187>
- HULYÁK-TOMESZ TÍMEA 2021. „Otthonkáció”, avagy a karanténoktatás mémjeinek humora. Humoros alakzatok a karanténmémekben. *Korunk* 32/2: 17–30.
- INSYIRAH, ATHALA – SUDARWATI, EMY 2021. Are you Covidient or Covidiot? A Linguistic Landscape Study on COVID-19 flyer in Pasuruan District. *Journal of English Language Teaching and Linguistics* 6: 319–341. <https://doi.org/10.21462/jeltl.v6i2.554>
- ISTÓK BÉLA – LŐRINCZ GÁBOR 2020. A virolingvisztika részterületei. In: SIMON, SZABOLCS ed., *12th International Conference of J. Selye University. Language and Literacy Section. Conference Proceedings*. J. Selye University, Komárno. 83–92.
- ISTÓK, BÉLA – LŐRINCZ, GÁBOR 2021. Virolinguistics. Introduction to the Study of the Coronavirus Language. *Acta Universitatis Sapientiae. Philologica* 13/2: 93–111. <https://doi.org/10.2478/ausp-2021-0015>
- KALOCSÁNYIOVÁ, ERIKA – ESSEX, RYAN – POULTER, DAMIAN 2021. Risk and Health Communication during Covid-19. A Linguistic Landscape Analysis. *Health Communication* 36. <https://doi.org/10.1080/10410236.2021.1991639>
- KUSSE, HOLGER 2021. The linguistic landscape of the coronavirus crisis in foreign language didactics by using the example of German. *SHS Web of Conferences* 99. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219901001>
- LŐRINCZ GÁBOR – ISTÓK BÉLA – N. VARAGYA SZILVIA 2021. A weboldalak szerepe a virtuális iskolai nyelvi tájképben. *Hungarológiai Közlemények* 22/1: 84–95. <https://doi.org/10.19090/hk.2021.1.84-95>
- LUDÁNYI ZSÓFIA 2021. Oltakozás és pándémia – avagy a virolingvisztika legújabb kérdései. *Amega* 28/1: 43–45.
- MARSHALL, STEVE 2021. Navigating COVID-19 linguistic landscapes in Vancouver's North Shore. Official signs, grassroots literacy artefacts, monolingualism, and discursive convergence. *International Journal of Multilingualism* 18. <https://doi.org/10.1080/14790718.2020.1849225>
- NYÍRI KRISTÓF 2000. A gondolkodás képelmélete. Előadás az ELTE BTK Filozófiai Intézete és Nyelvfilozófiai Kutatócsoportja által 2000. október 5-én és 6-án rendezett Nyelv, megértés, interpretáció. A nyelv mint a kortárs filozófiai áramlatok közös problémája című konferencián. <http://mek.niif.hu/00500/00587/html> (2021. 03. 25.)
- ONG, TERESA WAI SEE 2021. “No Mask, No Entry!” Multilingualism and Language Diversity of the Linguistic Landscape during COVID-19 Era. In: *Interfaceing 2021. Pandemic & Plagues, Languages & Literatures*. Absztrakt. <http://doi.org/10.6667/interface.0.2021.151> (2022. 05. 29.)
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, JANA 2020. K rodovo vyváženému jazyku a jeho uplatňovaniu v súčasnej jazykovej krajine (na príklade oznamov s aktuálnymi hygienickými opatreniami v súvislosti s pandémiou koronavírusu v Banskej Bystrici a Mníchove. In: ĎURICOVÁ, ALENA ed., *Od textu k prekladu XIV 2. časť. Linguistic Landscape*. Jednota tlumočníkov a prekladateľů, Praha. 68–86.

- SZOTÁK SZILVIA 2016. Feliratok, táblák, nyelvi sokszínűség: nyelvi tájkép Burgenlandban. *Acta Humana* 4/3: 107–131.
- URICSKA, ERNA 2021a. *Covidictionary. Words and phrases related to the global pandemic*. Rejtjel Kiadó, Budapest.
- URICSKA, ERNA 2021b. Virolingvisztika, és angol egynyelvű járványszótár. In: CSUKA DALMA szerk., *LLL 4.0 Hogyan alakítja át a digitalizáció az LLL stratégiákat? 17. MELLearn Lifelong Learning Konferencia. Absztrakt kötet*. MELLearn Egyesület, Budapest. 37.
- VESZELSZKI ÁGNES 2020a. *Karantén-szótár (Virális tartalom)*. Inter–IKU, Budapest.
- VESZELSZKI ÁGNES 2020b. „A komment teszi fel rá a koronát”. Humor és mémek a koronavírus idején. *E-Nyelv Magazin* 2020/2. <https://e-nyelvmagazin.hu/2020/05/18/koronamem> (2021. 04. 11.)
- W1 = https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/9e50bcf6-9f55-4ba1-8e56-bdbe80112a9b/Narodnost_2013.pdf?MOD=AJPERES&attachment=true&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE (2021. 03. 21.)
- W2 = <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184#p4> (2021. 03. 21.)
- W3 = <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-221> (2021. 03. 21.)
- W4 = https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/9c5ad996-02f4-4c1f-b33c-5baba2af317f/Tab_2_Obyvatelstvo_trvalo_byvajuje_v_obciach_SR_podla_narodnosti_SODB_2011.pdf?MOD=AJPERES (2021. 03. 21.)

The language of posters in the south of Slovakia warning about the pandemic

One of the less researched areas of virolinguistics is the virolinguistic landscape, comprising the visual use of language and images in a given geographic area, particularly the collection of posters and visual aids offering safety instructions. The paper analyses the language of posters warning about the pandemic found in the bilingual south of Slovakia. The first half of the paper presents the results of an online survey conducted among Hungarians living in Slovakia regarding their attitude and demand in relation to public information about the pandemic (offered in Hungarian), while the second half investigates the virolinguistic landscape of Komárno, which is considered to be the cultural centre of Hungarians living in Slovakia. The results of the questionnaire show that Hungarians living in Slovakia consider it important that signs warning about the pandemic include a Hungarian translation in addition to the caption in the state language. However, based on the experience of respondents and the data collected during the fieldwork of the authors in Komárno, monolingual warnings in Slovak are commonplace. The authors explain the lack of warnings in Hungarian with institutions' and shops' hasty reaction to the safety measures and the limited availability of bilingual posters on the internet.

Keywords: linguistic landscape, virolinguistic landscape, virolinguistics, monolingual warnings, bilingual warnings.

ISTÓK BÉLA
Selye János Egyetem

LŐRINCZ GÁBOR
Selye János Egyetem